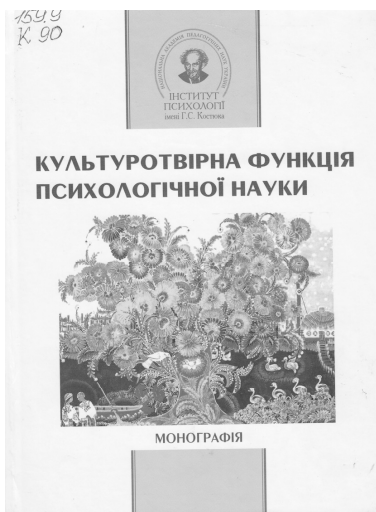


РЕЦЕНЗІЇ

ПСИХОЛОГІЧНА НАУКА ЯК РУШІЙ КУЛЬТУРИ

(рецензія на колективну монографію «Культуротвірна функція психологічної наук / Г. О. Балл, Н. А. Бастун, О. В. Губенко, В. В. Депутат, О. В. Завгородня [та ін.]; за ред. Г.О. Балла (К.-Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 264 с.)



Однією з книг, виданих у 2014 р. за результатами планових досліджень науковців Національної академії педагогічних наук України, є колективна монографія «Культуротвірна функція психологічної науки». Вона написана творчою групою науковців лабораторії методології і теорії психології Інституту психології імені Г. С. Костюка, яку очолює член-кореспондент НАПН України Г. О. Балл. У монографії відображено результати творчого пошуку авторського колективу протягом 2011 – 2014 рр.

Відображені у монографії результати теоретичного дослідження мають чітку практичну спрямованість. Але ця спрямованість реалізується насамперед на методологічному рівні: увага зосереджується на принципах і механізмах впливу наукових здобутків на суспільне та індивідуальне буття. Вкажемо хоча б на один момент, виокремлюваний у цьому зв'язку авторами. Психологічні знання можуть призначатися для використання різними суб'єктами: по-перше, представниками наукового співтовариства (як психологічного, так і ширшого); по-

друге, фахівцями, які працюють з людьми й людськими спільнотами, – практичними психологами, педагогами, менеджерами, політиками тощо; по-третє, самими людьми (точніше, тими суб'єктами, які є водночас об'єктами людинознавчих знань). Тож специфіка повідомлюваних суспільству знань (їхнього змісту й форми їхнього представлення) має бути узгоджена із типом їхнього адресата.

Аналізуючи суспільну роль психологічної науки, автори спираються на категорію культури у її найширшому трактуванні. Згідно з ним, культура становить сукупність тих складників людського буття, які забезпечують дві функції: функцію соціальної пам'яті та функцію соціально значущої творчості. До того ж, самі ці функції автори теж трактують широко. Вони виходять з того, що соціальна пам'ять – це пам'ять не лише спільнот (і людства в цілому), а й кожного соціалізованого індивіда; вона знаходить вияв, зокрема, в тому, що він володіє (якоюсь мірою) суспільно виробленими знаннями й способами дій. Так само, творчість цього індивіда можна вважати (якоюсь мірою) соціально значущою навіть за умови, що її результати поки що невідомі нікому, окрім нього. Адже, по-перше, завдяки цим результатам вже збагатилася свідомість одного з членів суспільства. По-друге, їх отримання індивідом є необхідним першим кроком для їх подальшого поширення.

У книзі обґрунтовується трактування людської культури як системи її модусів. Охарактеризовано їх головні типи: а) загальнолюдський; б) особливі (властиві етнічним, професійним, віковим, гендерним та іншим компонентам соціуму); в) індивідуальні – властиві окремим особам. Ми стисло відтворили тут лише деякі положення змісту першого розділу монографії (автори Г. О. Балл, В. В. Депутат, І. Є. Разделенко).

У другому розділі (автор – Н. А. Бастун) психологічну науку і практику охарактеризовано у контексті динаміки культурно-цивілізаційних процесів сучасної епохи. Простежено, зокрема, зміни у соціальному замовленні на освіту та на принципи виховання підростаючого покоління, у розумінні того, що є нормальним, а що аномальним у психіці людини, і так само – у ставленні до тих осіб, які лишаються поза межами психічної

норми. Охарактеризовано переорієнтацію світової та вітчизняної педагогічної психології від парадигми «привласнення дитиною культурно-історичного досвіду людства» до парадигми «спілкування між культурно-історичним досвідом людства та культурним досвідом дитини».

У третьому розділі Г. О. Балл і В. О. Медінцев пропонують систему формалізованих засобів, здатних істотно розширити можливості поглибленого аналізу культурних процесів (і, зокрема, впливів на культурний простір, забезпечуваних психологічною наукою). У розділі окреслено також перепони на шляху універсалізації представлень людинознавчих наукових знань з використанням сучасних інформаційних технологій. Ці перепони пов'язані насамперед із труднощами формалізації змісту людинознавства. Автори пропонують шляхи послаблення вказаних труднощів, зокрема через розрізнення предметних знань і доступніших для формалізації метазнань (знань про предметні знання).

Психологічна підтримка становлення особистості як один з головних напрямків реалізації культуротвірної функції психологічної науки глибоко аналізується у четвертому розділі (автор – О. В. Завгородня). Спеціальну увагу приділено тут засадам психологічної підтримки художньо обдарованих осіб. Ця підтримка має бути спрямована: на отримання такою особою безпосереднього досвіду відкритого вільного самовираження та зворотного зв'язку в діалозі з компетентним співбесідником; на усвідомлення нею себе людиною, що має індивідуальний шлях розвитку; на осмислення своїх психологічних проблем (зокрема, власної «інакшості», невідповідності стереотипам) в контексті особистісного та творчого становлення.

У п'ятому розділі (автор – С. О. Мусатов) на базі аналізу людської комунікативності й комунікативної парадигми у людинознавстві окреслено вимоги до творчого внеску психолога-консультанта, реабілітатора, психотерапевта тощо у перетворення комунікативно навантажених проблемних ситуацій. Цей внесок має передбачати втілення у переживання й дії комунікантів гуманістично орієнтованих патернів свідомості й поведінки, які передбачають партнерство й обопільне вдосконалювання.

У шостому розділі (автор – О. В. Губенко) у контексті визначення психологічних засад дослідження і вдосконалення культури творчої діяльності характеризується діалектична взаємодія таких компонентів психіки та людської активності, як логіка й інтуїція, раціональне та ірраціональне. Розкривається значення для аналізу інтелектуально-творчої активності таких діадних категорій, як «опредметнення» і «розпредметнення», «статичний інтелект» і «динамічний інтелект». Взаємодію феноменів, відповідних цим категоріям, простежено на матеріалі історії науки й людської культури загалом. Проаналізовано також авторський досвід використання названих категорій у розробці методик розвитку творчого мислення школярів.

У сьомому розділі (автор – Ю. М. Крилова-Грек) виокремлено основні патерни поведінки у міжособових і міжгрупових конфліктних ситуаціях. Простежено також особливості конфліктного спілкування в он-лайн просторі. Проаналізовано роль творчості у владнанні конфліктних ситуацій та розв'язуванні конфліктів. Окреслено переваги, що їх дають психологічні знання при обиранні шляхів поведінки у конфліктних ситуаціях, а головне – у винайденні рішень, спрямованих на їх врегулювання.

У восьмому розділі (автор – В. Ф. Литовський) охарактеризовано розуміння ролі діалогу в розвитку людини визначними дослідниками цієї категорії. Розкрито вплив відповідних концепцій діалогу на формування діалогічного підходу до організації шкільного навчання в ХХ столітті і на початку ХХІ століття. Окреслено, на засадах цього підходу, шляхи формування культури писемного мовлення школяра.

У монографії з єдиних теоретико-методологічних позицій аналізується широке коло актуальних і водночас складних проблем. Турбота про теоретичну коректність поєднується при цьому із турботою про забезпечення значущості отримуваних результатів для суспільної (передусім, освітньої) практики.

Сподіваємося, що актуальність обговорюваних у монографії проблем, високий рівень їх опрацювання та ясність викладу заслужено привернуть до неї увагу фахівців.

Рецензент – Едуард Помиткін